

נהמרת ויצחק

בסייעתא דשמיא | וארא תשפ"ב | גליון מס' 124

ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה.

הנה מכה זו של צפרדע שאני משאר המכות, דהנה אף שבכמה מן המכות (ארבעה), מצינו שפרעה קרא למשה וביקש ממנו שיעתיר אל ה' להסיר המכה ממנו.

במכת צפרדע כתיב ויקרא פרעה למשה ולאהרן ויאמר העתירו אל ה' וגו', ובמכת ערוב כתוב שפרעה ביקש העתירו בעדי, וכן מצינו במכת ברד שביקש העתירו אל ה', וכן במכת ארבה וימהר פרעה לקרא למשה ולאהרן ויאמר וכו' והעתירו לה' אלקיכם וגו'.

אכן בתפילת משה רבינו עצמו, מצינו שיש חילוק איך התפלל בכל מכה ומכה.

במכת צפרדע כתיב ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים.

במכת ערוב כתיב ויצא משה מעם פרעה ויעתר אל ה'.

במכת ברד כתיב ויצא משה מעם פרעה את העיר ויפרש כפיו אל ה'.

במכת ארבה כתיב ויצא מעם פרעה ויעתר אל ה'.

הנה במכת צפרדע מצינו שינוי לשון שאף שמה אמר למתי אעתיך לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים וגו', בתפילה עצמו כתיב ויצעק משה אל ה', והיינו תפילה בלשון צעקה, וצריך ביאור מאי שנא משאר התפילות דכאן כתיב ויצעק.

ועיין בשפתי חכמים (על רש"י ד"ה ויאמר למחר), וזה לשונו, מקשים העולם למה שינה הכתוב בצפרדעים, ויצעק משה אל ה', ובשאר מכות כתיב ויעתר משה אל ה', ויש לומר משום דאמרינן המתפלל צריך להשמיע לאזניו מה שמוציא מפיו, וכאן היו הצפרדעים צועקים, כמו שכתב רש"י בסמוך, והוצרך להרים קולו בתפלתו, כדי שישמיע לאזניו את תפלתו, ע"כ.

אכן לכאורה צריך ביאור, דגם במכת ערוב מן הסתם היו קולות, שכן דרך חיות רעות שמשמעים קולות, ובפרט שהיו שם גם צפרדעים ביניהם, וכדכתיב בתהילים (קאפיטל ע"ח), ישלח בהם ערב ויאכלם וצפרדע ותשחיתם, שהוסיפו קולות, (אף שבעצם באו להשחית¹).

ובנוסף הרי במכת ברד כתוב להדיא שהיו קולות, ואדרבה עיקר בקשת פרעה הייתה על הקולות וכדכתיב שם העתירו אל ה' ורב מהית קלת אלקים וגו', וכן משה הבטיחו שאפרש את כפי אל ה' הקלות יחדלון וגו', וכן כתיב ויפרש כפיו אל ה' ויחדלו הקלות וגו', וכן כתיב וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקלת וגו', הרי שהיו הקולות גם בעוד מכות, (ואין סברא לומר שבמכת ברד, מחוץ לעיר לא היו קולות, דמאי שנא), ואם כן אין הטעם של ויצעק דמכת צפרדע משום הקולות, וצריך ביאור אם משום מה כתיב כאן ויצעק.

ובעצם צריך ביאור מה שכתב שצריך להשמיע לאזניו, דאדרבה מצינו בתפילה דוקא שלא ישמיע לאזנו, וכדאיתא בברכות (כ"ד:), המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה, ופירש רש"י שם, וזה לשונו, כאילו אין הקב"ה שומע תפילת לחש, ע"כ, ועוד איתא שם המגביה קולו בתפלתו הרי זה מנביאי השקר, ופירש רש"י, וזה לשונו, (מגביה, הרבה²), הרי זה מנביאי השקר, דכתיב (גבי נביאי הבעל במלכים א' י"ח), ויקראו בקול גדול, ע"כ,

(1) ועי' מש"כ בליקוטי נ"י תשפ"א.

(2) ועי' ברש"י על הרי"ף שפי' מגביה, שצועק בקול רם.

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב וגו', (ו' ג').

וארא פירש רש"י אל האבות, וכבר עמדו בזה המפרשים מה בא רש"י להוסיף בזה, הרי מפורש בקרא, וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב¹.

ולכאורה יש לבאר דכאן יש מענה על טענת משה לפני ה' (סוף פרשת שמות), שאמר למה הרעות לעם הזה למה זה שלחתני וגו', ועל זה ענה לו ה' וארא וגו'.

ובביאור הדבר נראה דהנה בשליחותו של משה (לעיל פרשת שמות), כתוב ששאל ואמרו לי מה שמו מה אמר אלהם, וענה לו הקב"ה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם, וכתוב עוד שם ויאמר עוד אלקים אל משה כה תאמר אל בני ישראל ה' אלקי אבותיכם אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב שלחני אליכם, ולכאורה צריך ביאור מה הם שני האמירות הללו, דכתיב ויאמר כה תאמר, ויאמר עוד וכו' כה תאמר.

ואפשר שהקב"ה אמר לו למשה שיאמר לבני ישראל שתי אמירות, האמירה הראשונה צריך לומר לעם ישראל מיד כשבא למצרים, כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם, וזה כדי שלא יצטרכו לשאול מה שמו, והאמירה השניה של כה תאמר וכו' ה' אלקי אבותיכם וגו', זה אם מכל מקום ישאלו אותו מה שמו, אז יאמר להם ה' אלקי אבותיכם וגו'.

והנה יש לבאר שאלת מה שמו, שפירושה מהו סדר הנהגתו של הקב"ה בעולם, דכידוע ששמותיו של הקב"ה היינו הנהגתו, והנה מצינו שיש שבעה שמות שאינם נמחקים, שהם כנגד שבעה מיני הנהגות שיש בעולם, ואם כן יש לומר שכה תאמר השני היה צריך לומר להם אם ישאלו אותו על סדר הנהגתו של הקב"ה, יאמר להם שה' אלקי אבותיכם, אלקי אברהם, אלקי יצחק, ואלקי יעקב, שלחני אליכם, זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר, פירוש אף שזה שמי הוי"ה היא לעלם, אבל לא תמיד רואים את הנהגה ההיא (לעלם לשון העלמה), ולפעמים יהיה הנהגה באופן אחר, והיינו הנהגה כמו שהיה אצל האבות.

והנה כשפגעו אנשים מישראל את משה ואהרן ואמרו להם ירא ה' עליכם וישפט וגו', לכאורה אז היה משה צריך לומר להם מה שנצטווה כה תאמר אל בני ישראל, ה' אלקי אבותיכם וגו', והיינו שיאמר להם שכמו שהיה אצל האבות אף שזה שמי לעלם, מכל מקום לא תמיד רואים הנהגה

ושם בנביאי הבעל הרי אליהו אמר להם **קראו בקול גדול** וכו' **כי שיח וכי שיג לו אולי ישן הוא ויקץ**, ע"כ, אם כן משמע שמי שמגביה קולו בתפילתו מראה כאילו שצריך לעורר את ליבו של אלקים אליו, כמו בנביאי השקר, ואם כן צריך ביאור אמאי צעק משה בתפילתו.

ובעצם היה אפשר לומר דכאן התפלל משה ביחידות, וכדאיתא התם (בברכות כ"ד:), אמר רב הונא לא שנו (שלא ישמיע קולו), אלא שייכול לכון את לבו בלחש, אבל אין יכול לכון את לבו בלחש מותר, והני מילי ביחיד, אבל בצבור וכו', הנה מצינו בזה מחלוקת ראשונים, האם מותר גם להגביה קולו, או שההיתר הוא רק להשמיע לאזניו, דעיין ברא"ש (ותלמידי רבינו יונה), שמותר אף להגביה קולו כל כך עד שילמדו ממנו בני ביתו את התפילה כדאיתא בירושלמי מר' יונה, עיין שם, אכן דעת הרשב"א והטור הוא דמה שר' יונה הגביה קולו היה רק כדי ללמד את בני ביתו התפילה, אבל בתפילה אף שמותר לשמוע קולו ביחיד, מכל מקום להגביה קולו אסור.

ולכאורה יש בזה גם מחלוקת בין המחבר להרמ"א, דעיין בשולחן ערוך (אורח חיים סימן ק"א סעיף ב'), ועיין ביאור הגר"א שם, שביאר שדעת המחבר שביחיד יכול להגביה והוא כדעת הרא"ש, אך מה שכתב הרמ"א שאם משמיע כדי שילמדו ממנו בני ביתו מותר, זהו כדעת הרשב"א והטור, ולפי זה לדעת הרמ"א אסור אפילו ביחיד להגביה קולו, ורק להשמיע לאזניו מותר, ועיין בביאור הלכה שם ד"ה אם, שנקט כדברי הגר"א שאין להתיר להגביה קולו, עיין שם.

והנה צעקה לכאורה הינה הגהבת קול, ולא רק שמשמיע קולו, ואם כן תינח לשיטת הרא"ש והמחבר, אך לפי הרמ"א והגר"א, צריך ביאור מה שכתוב כאן **ויצעק**.

אכן גם בעצם הדין שלא ישמיע לאזניו, מצינו בזה מחלוקת דעיין ברכות (ל"א.). אמר רב המנונא כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה וכו' **וקולה לא ישמע** מכאן שלא ישמיע קולו בתפלתו, (אכן זהו גירסת הטור (סימן ק"א), אבל בגמרא לפנינו איתא, מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו, ועיין).

והנה עיין ביומא ("ט:), תנו רבנן **ודברת בם, בם** ולא בתפלה, ופירש רש"י שם, וזה לשונו, בם, שיש לך להשמיע מה שאתה מוציא מפיו, ולא בתפלה, שהתפלה בלחש, שנאמר **וקולה לא ישמע**, כך מצאתי בשאלתות דרב אחאי גאון, ע"כ, ומשמע שבתפילה אל לו להשמיע קולו, ובפרט לפי גירסת ה"ח שם שגרס ברש"י ד"ה בם, שיש לך רשות להשמיע וכו', ומשמע שרק בתורה יש רשות להשמיע, מה שאין כן בתפילה, שאין לו רשות להשמיע קולו.

ובדבר זה שאסור להשמיע לאזניו, עיין בטור (אורח חיים סימן ק"א), שהביא יש אומרים הא דאמר שלא ישמע קולו בתפלתו שצריכה שתהיה בלחש עד שלא תשמע אפילו לאזניו, ומביאין ראיה מן התוספתא יכול יהא משמיע לאזניו, כבר פירש בחנה וקולה לא ישמע, ומיהו בגמרא דידן, אינו ממעט אלא השמעת קולו, דמשמע שמשמיע קולו לאחרים, אבל לאזניו יכול להשמיע, והכי איתא בהדיא בירושלמי, יכול יהא מגביה קולו בתפלתו, כבר פירש בחנה וקולה לא ישמע, (וכגריסת הגמרא שלפנינו), וכתב הטור, והדעת נותנת שיותר טוב להשמיע לאזניו כי אז יוכל לכון יותר, וכן כתב הרמב"ם ז"ל, ולא יתפלל בלבו אלא מחתך הדברים בשפתיו, ומשמיע לאזניו בלחש, ולא ישמיע קולו, ע"כ.³

3) וכעין זה יש לציין לדברי רש"י יומא (ע"ג.), דילפינן לגבי שואל באורים ותומים שצריך להיות כדרך שאמרה חנה בתפילתה, שנאמר **והיא מדברת על ליבה** וכו', ופי' רש"י, ושאל לו, משמע לו לבדו שאין שומע אלא הוא, פירוש השאלו כמשמע התם ברש"י, (אכן עי' בתו"י דקאי על הנשאל), ומשמע שהוא עצמו יכול לשמוע וכדברי הטור והרמב"ם.

והנה לא מצינו שמשה ענה להם כלום, רק מיד **וישב משה אל ה' וגו'**, ומשום הכי יש לומר שזה מה שאמר לו הקב"ה **אני ה', פירוש זה שמי לעלם, וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא'ל שיד'**, פירוש שלא ראו הנהגה של הוי"ה, וזה מה שהיית צריך לומר אל בני ישראל, וזה מה שכתוב כאן **לכן אמר לבני ישראל אני ה' נאמן לקיים ההבטחה וכו'**.

ואפשר, שעל זה מרמז רש"י במה שכתב **וארא אל האבות**, פירוש שמה שכתוב כאן **אל אברהם אל יצחק ואל יעקב** היינו מה שאמר לעיל **כה תאמר אל בני ישראל ה' אלקי אבותיכם**, שזה האבות, **אלקי אברהם וגו'**, שמה שאמרתי לך אז זה מה שהיית צריך לענות להם, ודו"ק.

***

ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים וגו', (ו' י"ג).

ואל פרעה מלך מצרים פירש רש"י, וזה לשונו, צום עליו לחלוק לו כבוד בדבריהם, ע"כ, ומבואר שהקב"ה ציוה למשה לתת כבוד לפרעה.

והנה עיין בזבחים (ק"ב.), שפליגי ר' יוחנן וריש לקיש בהא דכתיב לקמן במכת דם שהקב"ה אמר לו למשה **לך אל פרעה בבקר הנה יצא המימה ונצבת לקראתו על שפת היאור**, שריש לקיש אמר **ונצבת לקראתו**, אמר לו הקב"ה למשה מלך הוא והסביר לו פנים, ורבי יוחנן אמר רשע הוא והעיז פניך בו, ועיין רש"י שם שפליגי בפירוש **ונצבת לקראתו**, לריש לקיש לפי גדלותו הכון לקראתו, (פירוש אף על פי שאמר לו **ונצבת** - לשון מחלוקת, מכל מקום שיהיה **לקראתו**, לפי כבודו), ור' יוחנן סבירא ליה העיז פניך בו, שפירוש **ונצבת לקראתו** הוא למלחמה ולדבר עזות, (פירוש אף שאמר לו **לקראתו** שהוא מלך, מכל מקום יהיה באופן של **ונצבת**, בעזות פנים).

ומבואר שיש מאן דסבירא ליה שאינו צריך לתת כבוד למלכות, מכיון שהוא רשע.

וגם לאידך מאן דאמר דסבירא ליה שצריך להסביר לו פנים, צריך ביאור אמאי הוצרך לעוד ציווי לתת לו כבוד, הרי כבר נצטווה **ואל פרעה מלך מצרים** שצריך לחלוק לו כבוד.

והנה עיין עוד בגמרא שם, בהא דכתיב אצל משה, (פרשת בא), **ויצא מעם פרעה בחרי אף**, שמשה סטרו לפרעה ויצא ממנו, ולכאורה אין בזה שום כבוד למלכות, ואיך עשה כן הרי כאן נצטווה משה לחלוק לו כבוד למלכות.²

2) והנה עי' מה שהקשה כאן בספר חנוכת התורה, סתירה בדברי רש"י דהא לעיל בפר' שמות, פי' אהא דכתי' **ויחר אף ה' במשה וגו'**, וז"ל רש"י שם, **ויחר אף**, ר"ב בן קרחא אומר, כל חרון אף שבתורה

אכן נראה, שמה שאמר כאן **ויצום אל בני ישראל** ואל פרעה מלך מצרים, זה בא במענה לטענת קל וחומר שמשה רבינו עשה, שמשה אמר **הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה וגו'**, ועל זה ענה לו הקב"ה, **ויצום אל בני ישראל**, שאם הוא רוצה שבני ישראל ישמעו אליו, ינהיגם בנחת ויסבול אותם, וכן **ואל פרעה מלך מצרים**, שאם רוצה שפרעה ישמע אליו, שיחלוק לו כבוד בדבריהם, (וזה הפירכא להקל וחומר), ויש לדייק שזה מה שכתב רש"י לחלוק לו כבוד בדבריהם דייקא, כדי שעכשיו ישמע פרעה לדבריהם.

ולפי זה יש לומר שציווי זה היה רק בתחילת דיבורו עם פרעה, כשהלך לדבר עם פרעה בפעם הראשונה, כמבואר בסמוך ששלחו לפני פרעה לעשות המופת עם המטה, ועל הפעם הזאת אמר למשה שידבר עימו בנחת, (אכן עם כל זה הקב"ה הודיעו למשה שידע שלא ישמע אליכם פרעה, ומשום שהוא יקשה את ליבו, כמבואר לקמן).

אכן אחר כך כשמשה בא להתרות את פרעה על מכת דם, שם כבר לא היה ציווי זה של לחלוק לו כבוד, שכבר דיבר משה עם פרעה מה שציווה לו הקב"ה, (ופרעה ממילא לא היה שומע), ועכשיו היה הנהיגה אחרת של **ונצבת לקראתו**, שעכשיו התחיל התראה על המכות, ובזה פליגי אמוראים שם, באיזה צורה היה צריך לדבר עימו, אי בסבר פנים יפות, אי בעזות פנים, ודו"ק.

***

ויקה אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון לו לאשה, (ו' כ"ג).

פירש רש"י **אחות נחשון** מכאן למדנו הנושא אשה צריך לבדוק באחיה³, ע"כ.

ולכאורה צריך ביאור מה צריך בעצם לבדוק באחיה, וכן אמאי צריך בדיקה דווקא באחיה

נאמר בו רושם, וזה לא נאמר בו רושם, ולא מצינו שבא עונש על ידי אותו חרון, א"ל רבי יוסי (הגיר' לפנינו בזבחים (ק"ב. רשב"י), אף בזו נאמר בו רושם, **הלא אהרן אחיד הלוי וכו'** ואתה לוי וכו', עיי"ש, ומבואר ברש"י שנקט שהיכא דכת' חרון אף יש בו רושם, וא"כ צ"ל שמה שכת' אצל משה שיצא מעם פרעה בחרי אף, גם שם היה רושם, וצ"ל שסטרו על פניו, וכמבואר בזבחים (ק"ב), ולפי"ז מבואר שרש"י פי' שמשה לא חלק כבוד למלכות, אך א"כ קשה מה שפי' כאן שהקב"ה ציווה לחלוק כבוד לפרעה, ועיי"ש שנשאר בצ"ע, אכן לפי מש"כ שכאן היה ציווי מיוחד רק לפעם הראשונה א"ש מה שפי' כאן, ואין זה סותר מש"כ בפר' שמות, ודו"ק.

(3) ואפשר שזה מדויק מדכת' **אחות נחשון לו - לאשה.**

והנה עיין בבית יוסף שם, שהביא הרשב"א שלא ישמע קולו בתפילתו, ופירש מסתברא שלא ישמע לאחרים כלומר שלא יאמר בקול רם, אבל להשמיע לאזנו רשאי ומצוה לכתחלה, וכן הביא ירושלמי, והביא תוספתא להיפך, יכול יהא משמיע קולו לאזניו, פירש בחנה והיא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע, ע"כ, וכתב הבית יוסף שהטור הסכים לדברי הירושלמי, ומשמעות דגמרא דידן, ודחה מפניהם דברי התוספתא, וכן כתוב בהגהות מיימוניות פ"ה, וכן הלכה, אכן הוסיף בבדק הבית, וזה לשונו, ומכל מקום הזוהר (ויקהל ר"ב). שכתבתי בסימן קמ"א, מסכים לדברי התוספתא וראוי לחוש לו, ע"כ.

וזה לשון הזוהר (ויקהל ר"ב), ואי היא צלותא אשתמע לאודנין דבר נש, (אם ההיא תפילה נשמעת לאזניו של אדם), לית מאן דציית לה לעילא, (אין מי שישמע לה למעלה), ולא צייתין לה אחרנין, (אין אחרים מקשיבים לה, אחרים פירוש המלאכים), בר מאן דשמע בקדמיתא, (רק מי ששמע אותה ראשון), בגין כך בעי לאסתמרא דלא ישמעון לה היא צלותא בני נשא, (ומשום כך צריך לשמור שלא ישמעו אנשים תפילתו), ותו דמלה דצלותא אתאחדא בעלמא עלאה, ומלה דעלמא עלאה לא אצטריך למשמע, (ועוד שתפילה נשארת בעולם העליון, ודברים של עולם העליון אינם צריכים להישמע לבני אדם), וכו'.

אכן עיין בהגהות הגר"א בשולחן ערוך שם, שכתב אהא דלא ישמע לאזניו, פירוש של אחרים, וכן פירש הזוהר שאירי שלא ישמע לאחרים, וכן גם גרס בתוספתא לאחרים, אבל הוא עצמו יכול לשמוע, ועיין שם.

ועיין שם (סעיף ג'), יש אומרים שבראש השנה ויום כיפור מותר להשמיע קולם בתפלה, אפילו בצבור, הגה, וכן נוהגין, ומ"מ יזהרו שלא להגביה קולם יותר מדאי, ע"כ, ועיין במגן אברהם (ס"ק ד'), מותר להשמיע כו', ולפי טעם הזוהר משמע דאסור, לכן אם יכול לכוון בלחש, עדיף טפי, ע"כ.

ועל כל פנים יש דסבירא להו שלא ישמע אפילו באזניו שלו, וכן אפילו אלו דסבירא להו שאפשר להשמיע לאזניו, מכל מקום אף אם לא השמיע לאזניו יצא, ולהגביה קולו וודאי שלא יגביה דהוה כנביאי השקר, אם כן צריך ביאור מה היה הקפידא של משה במכת צפרדע, דכתב **ויצעק**.

ועוד יש להקשות דהנה שלא ישמע קולו ילפינן מחנה, ואמאי לא נלמד ממשה שאפשר להגביה קולו, דהרי ילפינן הלכות תפילה ממשה, (עיין עבודה זרה ז: ח.), אם כן גם נלמד דין זה שאפשר לצעוק בתפילה ממשה רבינו.

אכן צריך לחלק דתפילה זו של מכת צפרדע, שאני משאר תפילות, ובאמת כן מצינו בקרא דהכתוב פירט בתפילתו של משה שהיה על דבר הצפרדעים, וכדכתיב **ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים וגו'**, מה שלא מצינו בשאר תפילות של משה שיהא פירוט על מה התפלל⁴, ומשמע דייקא משום שהיה על הצפרדעים צעק.

אלא נראה דצריך לבאר כאן, כמו שכתב המב"ט בספר בית אלקים, (שער התפילה פרק ו'), אחר שכתב וביאר בארוכה ענין התפילה שנאמרת בלחש, כדי להראות שמלא כל הארץ כבודו, ובפרט במקום המיוחד לתפילה וכו', ולא די זה, אלא מי שמתפלל בקול מראה שאין הקב"ה שומע קול ממעונתו, גם כי יהיה כבודו חונה בשמים וכו', עיין שם בארוכה, אך כתב ויקשה לזה ממה שמצאנו בכמה מקומות ענין תפילה בלשון צעקה, שהוא הרמת קול, כמו שמצאנו למשה **ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים וגו'**, וכן **ויצעק משה אל ה' לאמר אל נא רפא נא לה** (במרים), ועוד הקשה שמצינו שבני ישראל צעקו אל ה', ועיין שם שכתב ליישב כי התפילתו הסדורות בכל יום שלא בעת צרה, הוא שאין ראוי לאמרם בקול, כיון שהוא יכול לכוין בלחש, אבל התפילות שמתפללים בעת הצרה והצער אי אפשר שיתפלל אותם האדם בנחת מצד צערו, ולכן הוא צועק בקול רם, להורות

שהוא מכיר ומרגיש הצער שהוא בו, ואין מי שיצילהו כי אם הוא יתברך, וכן הייתה תפילת משה על דבר הצפרדעים, כי כשאמר לו פרעה **העתירו אל ה' וגו' ואשלחה את העם וגו'**, מה שלא אמר עד עתה שישלחם, נראה לו היות יציאת ישראל ממצרים תלויה בהסרת הצפרדעים, ולכן צעק אל ה' וכו', עיין שם.

ונראה לבאר דבריו, שהצעקה זה חלק מן התפילה גופא, שאם מתפלל על כל צרה שלא תבוא ומחמת הצרה עצמה מגביה קולו שפיר דמי, שזה גופא חלק מן התפילה עצמה, וכמו שאומרים באידיש 'אז סטוט וויי שרייט מען', והצעקה היא חלק מגוף הבקשה, ואז שפיר אפשר - ואפילו צריך לצעוק, וזה היה צעקת משה להסיר את הצפרדעים.

ומה שאמרו שלא יגביה קולו בתפילה, צריך לומר שזה באופן דומה לנביאי השקר, שאין הגהבת הקול מחמת הבקשה, ויותר מזה ששם מתחיל בקול נמוך ואחר כך מגביה קולו, זה וודאי אסור, ועל כל פנים גם משמיע קולו אסור, אי לאו שזה חלק מהתפילה כמו של משה.

אכן מכל מקום עדיין צריך ביאור מאי שנא צפרדע משאר המכות, ובפרט מכת ברד, ששם אף שפרעה אמר **ואשלחה אתכם ולא תספון לעמד**, מכל מקום משה לא צעק, ואדרבה שם כתיב **אפרש את כפי**, שזה סדר תפילה הרגיל⁵.

ונראה לבאר על פי יסוד שיסד לנו המהר"ל בגור אריה, על ענין המכות, (אהא דכתיב במכת ברד, **כי בפעם הזאת וגו'**), שכתב לפרש לשון בפעם הזאת כמשמעו, שמחלק המכות לשלושה חלקים, שלוש הראשונות, שלוש אמצעיות, וארבע אחרונות⁶, ועיין שם שביאר שבשלוש הראשונות לא היה פרעה מאמין שהיו מאת השם יתברך וכו', ובשלוש אמצעיות לא היה מאמין בהשגחה פרטית בתחתונים מאיתו יתברך, ובסדר באח"ב נאמר עוד ענין יותר מזה, למען תדע כי אין כמוני בכל הארץ, וזה נתגלה בארבע אחרונות שאין כמוהו, והוא יחיד על הכל, ועל ידי מכות באח"ב, מכות מופלאות שלא היו מעולם, היו מעידים שאין כמוהו עוד, עיין שם.

והנה לפי זה תכלית מכת צפרדע הייתה כדי להודיע מציאות ה', אם כן ברגע שפרעה הכיר על ידי מכת הצפרדעים שיש ה', תו לא צריך מכה זו, אם כן הוה הצפרדע עצמה צרה, ועל צרה צריך לצעוק, ומשום הכי צעק משה על דבר הצפרדעים דייקא, שעכשיו הצפרדעים הם צרה, שאין בהם צורך, שכבר הכיר במציאות השם יתברך.

אכן במכת ברד היה כדי להראות שאין כה' אלוקינו בכל הארץ, ובפרט במכת ברד ראו דבר זה שאין כמוהו, שהיה שם כל מגפותי, (עיין מה שכתב הגר"א באדרת אליהו, שהיו שם אש מים ורוח), ובכל טיפה וטיפה שהיה וכו' ראו גבורת השם, ואם כן אף אם פרעה היה מודה שיש כאן מציאות השם ואין כמוהו, מכל מקום כל זמן שיש ברד רואים להדיא שאין כה' אלוקינו, ודבר זה מתגלה בכל טיפה וטיפה, ואם כן אי אפשר לייחס הברד כצרה שיצטרך לצעוק עליו, דהתגלות שמו יתברך איננו צרה, ובהכרח אינו יכול להתפלל אלא תפילה רגילה, ולא צעקה שאי אפשר להתייחס אליו כצרה, ודו"ק.

5) עד שביטלוהו, עי' הגהות רעק"א לשו"ע (או"ח סי' פ"ט ס"א), זמן תפילת שחרית, וז"ל, מה שאין אנו מתפללים בפרישת כפים, כמ"ש במקרא כמה פעמים, ובוזה"ק, ובפדר"א, היינו כיון דעכשיו האומות עושים כן, וכמו שאמרו חז"ל על פסוק לא תקים לך מצבה, (באר שבע סי' ע"ד) נ"ד, כצ"ל, ע"כ.

6) ועיי"ש שכת' שזה מה שמחלק ר' יהודה בהגדה המכות לג' חלקים דצ"ך עד"ש באח"ב.

יותר משאר קרוביה, וכן אמאי לא קאמר שיבדוק בה עצמה, ורק שיבדוק באחיה.

ובביאור הענין נראה, דעיין בגור אריה שביאר הא דצריך לבדוק באחיה וכו', שכתב, וזה לשונו, (לבדוק באחיה), בפרק יש נוחלין, והטעם ידוע למבינים, כי האשה בה תלוי ענין הבנים וכו' אבל מן האשה אינה ראייה, כי היא כלי הבלתי נשלם, ולפיכך יש ראייה מן האחים הזכרים שהם כשלימים שכל זכר הוא כלי נשלם, ע"כ.

ויש לבאר דבריו, שמה שכתב בפרק יש נוחלין, פירוש שמקור דין זה שיבדוק באחיה, הוא בבבא בתרא פרק יש נוחלין (ק"י), דאיתא שם, מה תלמוד לומר **אחות נחשון**, מכאן שהנושא אשה צריך שיבדוק באחיה, ע"כ, ולכאורה אין זה שרק ציין לגמרא שזהו מקורו של רש"י, אלא רצה לומר דיש לתמוד ענין הבדיקה ממה דאיתא שם, ודו"ק.

ואפשר דבגמרא שם קתני, תנא רוב בנים דומין לאחי האם, ע"כ, ומשמע שם שזו היא הסיבה שצריך לבדוק באחיה, משום בניו, (ועיין רשב"ם שם), שידע איך יראו בניו, ואפשר שזהו ביאור מה שכתב "והטעם ידוע למבינים", פירוש שמי שמבין הגמרא יודע שהטעם שיבדוק באחיה הוא כדי שיעג איך יהיו בניו.

והנה מה שכתב "שהאשה בה תלוי ענין הבנים", נראה לבאר דבעצם צריך ביאור מה שאמרו שרוב בנים דומים לאחי האם, שלמעשה אין אנו רואים במציאות שהבנים דומים דווקא לאחי האם יותר משאר קרובים.

והנה נראה שצריך לבאר מה בעצם בודקים בבדיקה זו.

ונראה דעיין בבא בתרא (קמ"א). שאמרו שם, שבת תחילה סימן יפה לבנים, ומבואר בגמרא שם משום שמגדלת לאחיה, עיין שם, והיינו שאחותם הגדולה מגדלת ומחנכת האחים הקטנים ממנה איך יתנהגו וכו', ואם כן מה שאמרו שרוב בנים דומים לאחי האם היינו בהתנהגותם וכדומה, פירוש שאיך שהאחות הגדולה חניכה אחיה הקטנים כך היא תחנך גם את בניה שלה, ורוב בנים דומים לאחי האם פירוש בהתנהגותם מפני שאיך שחניכו האחים כך יחנכו הבנים, ששניהם קיבלו חינוך מאותו אשה, ודו"ק.

והנה עיין תענית (ל"א), שאמרו אין אשה אלא לבנים, והיינו שכשנושא אשה העיקר שצריך לבדוק הוא איך יתנהגו בניו, והנה אם רוצה לדעת איך יתנהגו הבנים, איך יראו, ומשום הכי יבדוק באחיה, איך האחים שלה מתנהגים, ומהם אפשר לדעת על הבנים איך יראו, ודו"ק⁴. וזה הביאור מה שכתב "שהאשה בה תלוי ענין הבנים".

ומה שכתב "אבל מן האשה אינה ראייה", היינו שהקשה שאם ענין הבנים תלוי באשה שיבדקו אותה עצמה, ולא יצטרך לבדוק באחיה, ועל זה כתב שמהאשה עצמה אין ראייה, שאי אפשר לדעת ממנה איך יראו הבנים, "כי היא כלי הבלתי נשלם"⁵, ולכן בודק דווקא באחיה מפני שהם נשלמים.

4) ועיי' מש"כ במק"א לבאר שבדיקה זו אינו שייך רק באחיה הקטנים, ועי'.

5) וי"ל שזה מה שאמרו חז"ל שאין האשה כורתת ברית אלא עם מי שעשאה כלי, ועיי' תוס' כתובות (ד).